

בשר בחלב, חלב וגבינת עכו"ם – בתרופות המכילות לקטוז

לקטוז (lactose), המכונה "סוכר חלב", משמש בתעשיית התרופות באופן ניכר, ולכן יש לברר את דינו מבחינת כשרות – כחלב נכרי או חלב בהמה טמאה, ומבחינת דינו כחלב לענין בשר בחלב.

נקדים לתאר את הפקת הלקטוז.

בתהליך ייצור של גבינות, מתבצעת הפרדה בין הגבינה למי החלב. לאחר חימום נוסף של הגבינה, מופרש ממנה יתרת הנוזל. מים אלו עוברים תהליך בישול שבמהלכו צפים על פני המים החלקים המגובשים יותר (ריקוטה) והם מופרדים מן המים. אידוי המים שנותרו מותיר את הלקטוז.

בתעשיית התרופות השימוש בלקטוז הנו למטרת הגדלת נפח התרופה. למטרה זו אחוז הלקטוז בתרופה הנו גבוה ולפעמים מהווה את רוב התרופה.

מבחינת איסור חלב עכו"ם, שמבוסס על גזירת חז"ל לחשוש לכך שהנכרי עירב או החליף בחלב בהמה טמאה (עבודה זרה לה, ב), כידוע נחלקו הפרי חדש והחתם סופר (עיין פתחי תשובה סימן קט"ו ס"ק ג) האם יש לחשוש לחלב עכו"ם גם במקרה שבו סביר להניח שלא עירב הנכרי חלב בהמה טמאה עם חלב הטהורה. ידועים דברי האגרות משה (חלק א סימן מז) שנטה להקל במקום שיש פיקוח ממשלתי הדוק המבוסס על חוק שמחשיב לעבירה פלילית הצהרה על חלב פרה בעוד שמעורב בו חלב מבהמה אחרת. לכן, לדעתו יש מקום להקל במקרה של מוצר שהיצרן מצהיר שהוא מבוסס על חלב פרה בלבד. מעבר לסברא שלפיה לא גזרו חז"ל במקום שמסתבר שלא עירבו חלב טמא, חידש הגר"מ פיינשטיין שידיעה ברורה נחשבת כראיה מוחשית. לא נאריך בזה כאן.

ברוב המקרים הנידון בלקטוז קל יותר, משום שכאמור בדרך כלל הוא מופק ממי גבינה. הרמ"א (יו"ד סימן קטו, ב) כתב, שחלב שמיועד לייצור גבינות אין לחשוש בו בדיעבד לחלב עכו"ם, משום שחלב בהמה טמאה אינו מאפשר הכנת גבינה, ולכן מן הסתם מדובר בחלב בהמה טהורה. לכאורה לפי זה גם הלקטוז המופק כך יהיה מותר בדיעבד, או כשאין אפשרות אחרת¹.

¹ הש"ך בס"ק כ"ב כתב שאין להתיר אלא במקום הפסד מרובה, אבל הפר"ח (ס"ק כ) מקל יותר מטעם זה. ומכל מקום יתכן שבאופן שלא החולב הוא המייצר את הגבינה אין היתר זה.

עוד קולא יש בלקטוז המופק ממי גבינה, לדעת ריא"ז (עיין דרכי תשובה שם סק"א) שסובר שמי חלב המתמצים מהגבינות אינם נחשבים חלב לענין איסור חלב עכו"ם.

עוד קולא יש בלקטוז המשמש בתעשיית התרופות, שלאחר שמערבבים אותו ביתר החומרים של התרופה הוא פסול למאכל אדם ואפילו למאכל כלב, ולא שייך בו גזירת חכמים של חלב עכו"ם.

הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' עג) כתב שמשתי טעמים אלה אין בכך איסור, ומוסיף שטעמים אלו נכוחים גם לענין בשר בחלב, ואף על פי שכתב הש"ך ביורה דעה סימן פ"ז אות י"ז שמי גבינה שנפלו לתבשיל בשר אסרוהו, היינו דוקא לאכלו יחד עם הבשר ואסור משום מראית עין, אבל לבלעו לאחר בשר "יתכן שמותר".

עוד דנו האחרונים שיתכן שיש להחמיר בכל זאת מטעם שבתהליך ההפקה של הלקטוז מחממים את הגבינה לצורך הפרדת מי החלב ממנה, ובאופן זה לכאורה המים בולעים מן הגבינה, ונאסרים, משום שהטעמים שנאמרו לקולא בחלב עכו"ם אינם שייכים באיסור גבינת עכו"ם.² יש אומרים שטבע בישול הגבינה שהמים נפרדים ממנה ולא מקבלים ממנה טעם, ויש אומרים שהטעם להקל הוא מצד שהבישול נעשה לפני שבא ליד ישראל, ואז עדיין לא נאסר, ולכן דינו כדון "טעם דהיתרא".

ובכל מקרה הדבר תלוי אם הגבינה חוממה לחום שהיד סולדת בו או לא. להלכה יש בפוסקים שהקלו ומהם הגר"מ פיינשטיין והגרי"ש אלישיב שם, ועיין עוד בשבט הלוי חלק ב סימן פו.³

דיון נוסף נוגע לשאלת הבשר בחלב, במי שאכל מאכלי בשר ולאחר מכן רוצה לקחת תרופה המכילה לקטוז.

במקרה של תרופה מרה שאינה ראויה לאכילה כלל אין לה תורת אוכל כלל ומותר לאוכלה לאחר מאכלי בשר (ועדיף לאכלה שלא ביחד עם מאכלי בשר, אלא לבלוע אותה לאחר הסעודה). אך ישנן תרופות רבות שיש להן טעם טוב.

כאמור לעיל הלקטוז מופק ממי החלב לאחר שאין בהם שום גבינה. בשולחן ערוך יו"ד סימן פז, ח נפסק:

"יש מי שאומר דנסיובי דחלבא (פ"י חלב המתמצה מקפאון הגבינה), אינם בכלל מי חלב, ואסור מן התורה. אלא מי חלב היינו אחר שעושים הגבינות מבשלים הנסיובי, והאוכל צף מלמעלה, ולא נשאר בו אלא מים בעלמא. זהו הנקרא מי חלב".

² משום שגבינת עכו"ם אסורה מטעם שגזרו חכמים לחשוש שמא העמידה הנכרי בעור קיבת נבילה.

³ ועיין עוד עלהו לתרופה עמ' קיח שהביא מדברי הפוסקים.

כוונת השו"ע, ששם בסעיף ו' כתב שבישול בשר במי חלב אסור רק מדרבנן, ובסעיף ח' כותב לבאר מהם מי חלב, שבעשיית הגבינה ראשית מתמצה חלב מן הגבינה, והוא אסור לדעה זו מן התורה, ועדיין שם חלב עליו, ומי חלב היינו לדעה זו רק כשמבשלים את אותו חלב שהתמצה מן הגבינה, ומתבצעת היפרדות בין המים לגבינה, ומים אלו כבר אינם נחשבים חלב כלל, ואסורים רק מדרבנן.

בשבט הלוי (חלק ז סימן קיח) כותב:

"סוכר חלב שמעורב בכמות קטן בכמה וכמה כדורי תרופות, מהו שיהי' גורם לאסרה עם אכילת בשר אשר מי שהוא הרעיש בזה.

לפי הנשמע ממומחה ירא אלוקים באמת, הסוכר הזה נעשה מנסיובי דחלבא ע"י שמאדים כל חלקי המים ונשאר סוכר זה, בעניותי מסברא אינו עוד בכלל חלב כלל מן התורה על כל פנים, ואינו דומה לאבקת חלב, דהתם ע"י התהליך עשיתו נשאר עיקר החלב, אלא שנתיבש וחוזר שוב ע"י תערובת מים להקרא חלב גמור, משא"כ סוכר חלב שנשארים רק חלקי סוכר שבחלב (הנסיובי) ועוד בנסיובי עצמה איכא ב' דעות בשו"ע יו"ד סי' פ"ז אם הוא חלב מה"ת, ואפי' לדין שמחמירים דרק מימי חלב אינו חלב לא מי חלב, כמבואר בפוסקים סי' פ"ז שם וסי' פ"א.

מכל מקום לענין אכילת בשר בחלב, שהוא רק בתערובת קטן תוך הכדורים, וגם איכא כמה דעות ביו"ד סי' פ"ט דתבשיל של גבינה עדיף מגבינה עצמה עכ"פ לענין לאכול בזה אחר זה, וא"כ אפשר לקחת התרופה עכ"פ אחרי סעודת בשר, ופשיטא דא"צ להמתין, דהא הרמ"א סי' פ"ט ס"א התיר מעיקר הדין עכ"פ אחרי בהמ"ז מיד.

אבל מעיקר ההלכה יראה דאין בתערובת מיעוט של חלב סוכר זה חשש עכ"פ במקום חולה שאין בו סכנה. ועיין בד"ת יו"ד סי' פ"ז ס"ק כ"ה מביא בשם האר"י זי"ע בשעה"מ פ' משפטים שכתב שראה מחמירים שלא לאכל צוקער הנעשה מקנים מתוקים עם בשר לפי שהאומנים מתקנים אותו ע"י שמכניסים בו חלב עזים, וכ' ואני ראיתי למורי האר"י ז"ל שאכל אותו עם בשר ביחד יעשי"ה עוד לענין זה".

בדבריו ישנן כמה סברות. עקרונית נראה מדבריו שלדעה זו שהביא השו"ע שנסיובי דחלבא אסורים מן התורה גם לקטוז אסור מן התורה. האופן שבו תיאר השבט הלוי את תהליך עשיית הלקטוז אכן תואם את הגדרת השו"ע לנסיובי דחלבא, אמנם לפי מה שאומרים המומחים על אופן הכנת הלקטוז הוא נעשה כאמור לעיל בשני שלבים, והוא מופק מן המים שהוציאו מתוכם את כל שארית הגבינה ובזה מבואר בשו"ע שיש לזה דין מי חלב שאינם אסורים אלא מדרבנן, כך שעל כל פנים לחולה שאין בו סכנה אפשר להתיר.

ובכל מקרה, גם השבט הלוי עצמו מתיר זאת מטעם שזהו רק "בתערובת קטן", וזו הנחה שצריכה בדיקה בכל תרופה בפני עצמה, וגם נסמך על דברי הרמ"א שמעיקר הדין מותר לאכול

חלב לאחר שגמר כבר לאכול סעודת הבשר. ובודאי אם ממתין שעה ומנקה פיו ושיניו טוב הדבר יותר מעיקר הדין.